

Bornstedt porosz ezredes bizalmas küldetése a magyar csapatokhoz 1743-ban.

A poroszok két nagy uralkodója: I. Frigyes Vilmos és Nagy Frigyes uralmának legfőbb támaszát kiváló hadseregében találta. Mindketten szívós következetességgel igyekeztek a porosz véderőrendszert szilárd alapra állítani és főleg azon fáradoztak, hogy hadseregeik kiképzését, harckésztségét a legmagasabb fokra emeljék. Különösen Frigyes kísérte figyelemmel az európai államok háborúit és hadseregeit és mindenütt észrevette a katonai kiképzési ágaknak azokat a sajátosságait és kiválóságait, amelyek a porosz hadseregben még hiányoztak vagy nem voltak magas fokon. Frigyes Vilmosnak az volt a szenvedélye, hogy testőrségében csakis óriásnövésű katonákat szeretett, mert ez a király a testi nagyságban kereste a katonai rátermettséget. Az ilyen emberektől nagyobb teljesítményeket várt, mint a kistermetű katonáktól. Hogy hadseregében minél több ilyen, testileg kiváló embert toborozzon, ügynökei Európa más államaiban is, hol nyíltan, hol titokban, szép szóval, vagy erőszakkal gyűjtötték össze ezeket s szállították Potsdamba. Természetes, hogy a porosz király figyelme elsősorban Magyarország felé fordult, hiszen a magyar katonai kiválósága, testi ereje, bátorsága már akkor is világszerte ismeretes volt.

A magyarországi porosz toborzások 1722—1740-ig tartottak s azoknak érdekes leírását olvashatjuk dr. Lukinich Imre „Porosz toborozás Magyarországon” című tanulmányában.¹

Frigyes Vilmos katonai vonatkozású magyarországi kapcsolatai, — mint az említett tanulmányból is kitűnik, — főleg azért létesültek, hogy külsőleg, testileg, kiváló egyéneket szerezzen testőrsége számára, tekintet nélkül az egyének belső értékére. Nagy Frigyes a magyar faj katonai alkalmasságát és kiválóságát más szempontok szerint értékelte. Alkalma volt bőven megismerni az örökösödési háború első éveiben (1740—42.), hogy Mária Terézia hadseregének magyar huszárjai valami egészen különleges s a taktika akkori állapotában rendkívül használható s kiváló fegyvernemet alkottak. A Caslau—Chotsutz melletti csatában (1742 május 17-én), az osztrák hadsereg balszárnyán kifejlődött nagy lovasharcban a porosz lovasságot csúfosan megverték Mária Terézia huszárjai. De a hadműveletek egyéb mozzanataiban is érezték Nagy Frigyes parancsnokai, hogy az ő csapataik harci erényekben nem igen vetekedhetnek

¹ *Hadtörténelmi Közlemények*: 1922—1923. évfolyam 199. és k. ll.

a magyar lovassággal, mert annak sajátságos harcmódja, vagyis gyors rajtaütésekre, portyázásra, sebes mozdulatokra való képessége, a nehéz porosz lovasokból hiányzott.

Nagy Frigyes számított azzal, hogy mindaddig, amíg az örökösödési háborúk végleg el nem csendesednek, Mária Terézia serege lesz a legveszélyesebb ellenfele. Mint jó katona, tudta azt is, hogy az ellenségtől tanulni nem szégyen, sőt hasznos dolog. Elhatározta tehát, hogy lovasságának egyrészét, — a könnyű lovasságot, — a magyar huszárok mintájára fogja megszervezni és kiképezni. Ezért olyan kapcsolatot létesít Magyarországgal, amely lehetővé teszi azt, hogy magyar huszártisztek, mint oktatók és huszárvezetők jőjjenek át Poroszországba.

Nagy Frigyes magyarországi összeköttetéseivel s a magyar nemzettel való terveivel, Kienast András osztrák író hosszabb tanulmányában foglalkozott. „König Friedrich II. von Preussen und die Ungarn” címen.² Fejtegetéseiben azt igyekszik bizonyítani, hogy Frigyes a magyarországi protestánsokkal állandó titkos összeköttetést tartott fenn és azokat Mária Terézia ellen való fellázadásra akarta rábírní. Erre minden lehető eszközt felhasznált, ezek között a leghatásosabb, tehát Ausztriára legsebérelemesebb, a magyar huszároknak, porosz szolgálatba való átcsábítása volt. Bár a valóság, illetve sok hivatalos okmány jórészt igazolja ezeket az állításokat, még sem fogadjuk el teljesen Kienast következtetéseit, főleg ami a magyar katonák porosz szolgálatba való szegődését illeti.

Szerinte Nagy Frigyes azért folytatott nyíltan és titokban aknamunkát Mária Terézia seregében, hogy annak nagyrészét — elsősorban a magyarokat — szökésre csábítsa s ezzel érzékenyen gyengítse annak erejét. A rendelkezésünkre álló források nyomán inkább azt hiszem, hogy a magyar huszárokhoz intézett felszólításának indítókai azoknak kiválóságában rejlett és Frigyes azért kívánta őket hadseregébe beolvasztani, hogy lovasságának harcértékét növelje. Természetes, hogy közvetve így is ártott Mária Teréziának, de főszándéka nem ez volt, mert sehol sem találjuk nyomát annak, hogy sikerült volna egész csapattesteket vagy nagyobb egységeket lázadásra felbujtani. Néhány magyar huszártisztnak, néhány száz magyar huszárnak porosz szolgálatba való felfogadása pedig, mint azt a történetek is igazolják, nem okoztak pótolhatatlan veszteséget a királynő seregeinek.

Mária Terézia és Frigyes sorozatos háborúinak első felvonása — az első szilíziai hadjárat — a berlini békével 1742. június 28-án véget ért. Itt volt az alkalom, hogy a hadseregének kiképzését szíven viselő király, tervének a megvalósításához, huszárjainak magyar mintára való átszervezéséhez, hozzákezdjen, Mária Terézia csapatai, a bajor örökösödési háborúban, 1745-ban a Duna bajor szakaszán állottak francia és bajor csapatokkal harcban. A porosz udvar újból felvette Mária Teréziával a diplomáciai érintkezés szálait és Dohna gróf, altábornagyot küldte, mint meghatalmazott követet a bécsi udvarhoz,

² *Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchives*: 1895. IX. kötet.

akinek sikerült kieszközölnie, hogy porosz tisztek a királyné magyar csapatainál, mint vendégek vegyenek részt a bajorországi hadműveletekben.

Erre a szerepre Nagy Frigyes, Bornstedt porosz királyi ezredes vezetésével 2 alezredest, 5 őrnagyot, 10 századost és 11 alantas tisztet jelölt ki és 1745. március 25-én Boroszlóban kelt rendeletével arra utasította az ezredest, hogy társaival együtt, mint „Volontair“ jelentkezék Mária Teréziánál.³ A Bornstedtnek adott részletes útastítás címe: „Instruction. — Vor den Obristen von Bornstedt, Geslerschen Regiments, wie solcher sich, nebst deren übrigen Offiziers, welche Sr. Königl. Majestät, als Volontairs zur Königl. Ungarischen Armée in die nächst bevorstehende Campagne schicken. — verhalten soll.“

Erdekes és jellemző, hogy Frigyes nemcsak ebben az Instructiójában, de Bornstedtrel váltott leveleiben is, nem osztrák hadseregről, hanem „magyar királyi hadseregről“ beszél. Ez is bizonyítéka annak, hogy a magyar hadsereg fogalma már abban az időben is élt és hogy a porosz király a magyar királynő „magyar csapatainak“ kiválóságát akarta tisztjei által tanulmányoztatni.

Az útastítás tartalma ez. A kijelölt tisztek együttesen útazzanak Zuckmantelen át postakocsin Bécsbe. Ott jelentkezzenek Dohna grófnál és kérjék meg őt, hogy okvetlenül mutassa be valamennyiüket az osztrák parancsnoknak, Károly lothringei hercegnek és ha lehetséges és ő felsége a királynő ezt kívánja, neki is.

A magyar csapatoknál való szereplésük ideje alatt a porosz tisztek közvetlen Bornstedt parancsa alá tartoznak. Az ő kötelessége közöttük fegyelmet tartani, ellenőrizni őket, hogy mindig derék, becsületes porosz tisztként viselkedjenek. Intse őket, hogy tartózkodjanak az ivástól és kártyázástól, kerüljenek minden összetűzést a magyar királynő tisztjeivel...“ und sich zwar von niemanden auf den Fuss treten lassen, dahergegen aber auch niemals einigen Anlass zu Händeln geben, sondern vielmehr mit allen und jeden Offizier höflich und obligeant umgehen...“ Első és legfontosabb kötelességük a magyar hadseregben uralkodó hadi szokásoknak nagyjában és részletekben való megismerése, de óvakodjanak ezekről fitymálva nyilatkozni. főleg pedig ne kérkedjenek azzal, hogy a poroszoknál minden jobb. Ha pedig beszéd közben a porosz hadseregről lenne szó, akkor kegyvesztés terhe alatt ne nyilatkozzanak semmiről, hanem azt feleljék, hogy erről nekik tilos beszélni. Különösen tapintatosan viselkedjenek akkor, ha a királynő és a porosz király között a közelmúltban lezajlott háborúkról lenne szó. S ha mégis beszédbe vonnák őket, határozottan, de udvariasan jelentsék ki, hogy erről sem szabad beszélniök.

Bornstedt ezredes mindarról, amit ő és tisztjei a hadseregnél tapasztalnak, hetenként kétszer küld írásbeli jelentést királyának.

³ Az alább ismertetett „*Instructio*“, valamint a többi forrásul szolgáló okmányok, Bornstedt jelentéseinek eredeti példányai, a porosz titkos állami levéltárban Berlin-Dahlem-ben, hiteles másolatai pedig a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár, I. csoportjának világháborúelőtti osztályában „porosz iratok“ jelzés alatt találhatók.

A leveleket úgy fogalmazza, hogy ezzel urának ne ártson, még ha azok útközben avatatlan kezekbe kerülnének is. Jelentéseit lepecsételve adja át az osztrák hadrakelt sereg főparancsnokának és kéri meg őt, azoknak továbbítására. Hangsúlyozza ezekenél az alkalmaknál, hogy azért kéri fel őt a továbbításra, nehogy azt higgyék róla, hogy az osztrák hadvezetőség háta mögött titkon levelezik urával. Ha azonban olyasvalamit tapasztalna, amit mégsem volna célszerű ilyen úton közvetíteni, akkor jegyezze fel magának azt és hazatérte után vagy személyesen, vagy valamelyik tisztje útján tegyen erről jelentést élőszóval a királynak.

Hetenként legalább egyszer keresse fel valamennyi tisztjét, ellenőrizze működésüket és törödjék sorsukkal. Egyébként minden porosz tiszt három hetenként köteles tapasztalatairól írásban beszámolni. Tilos azonban ezeket a jelentéseket egymásnak megmutatni, nehogy egyformán jelentsenek.

A porosz voluntair-tisztek közül Bornstedt és törzstisztjei az osztrák főparancsnokság tábornoki karánál tartózkodjanak, a többiek pedig a magyar huszárezredeknél. Tanulják el tőlük, hogyan gondozzák lovaikat, harcban és gyakorlatoknál milyen hadmozdulatokat végeznek, szóval általában, hogy a magyar lovasság mit, hogyan csinál. Mindig a hadrakelt sereg körletében tartózkodjanak, a huszárokkal együtt táborozzanak és minden hadműveletben személyesen vegyenek részt, de csakis mint nézők. Portyázásokra, felderítésekre, szóval mindenüvé, ahová a huszárokat kiküldik, feltétlenül velük lovagoljanak. De ha tűzharc vagy lovasroham kezdődik, akkor álljanak félre, mert Ő felsége csakis azért küldi őket a magyar hadsereghez, hogy ott lássanak és tanuljanak, nem pedig, hogy harcoljanak.

A volontairek egyikének, Arnstedt kapitánynak és egy társának külön feladata lesz a királynő hadseregének élelmező rendszerét tanulmányozni, a raktárakat megtekinteni, az élelem- és takarmányszállítmányok, valamint a kenyérsütés iránt érdeklődni.

Bornstedt ezredes minden nagyobb útközet vagy csata után, azonnal Berlinbe küldi szóbeli jelentéssel azt a tisztjét, akinek a legközvetlenebbül volt alkalma a csata lefolyását megfigyelni.

Az Instructionnak eddig ismertetett szövegében nincs semmi, amiből Nagy Frigyesnek valamilyen rejtett szándéka és a volontairek kiküldetésének mellék célja kitűnnek. De az útasítás utolsó fejezete, míg egyrészt a rangvesztés terhe alatt megtiltja azt, hogy a volontairek bármelyike is osztrák szolgálatba álljon, másrészt kívánatosnak tartja, hogy kiváló huszártiszteket rábeszéljenek arra, hogy szolgálatukat Nagy Frigyesnek felajánlják. Szó szerint közlöm az útasításnak ezt a pontját: .... Sowohl der Obrist von Bornstedt als die bey ihm befindlichen Husaren Offiziers sollen sich Mühe geben um einige tüchtige Husaren Offiziers in Sr. Königl. Majestät Dienste zu engagieren... Es muss aber solches auf eine sehr vorsichtige und adroite Art und gleichsam nicht debouchiret, sondern ihnen alles mit vielen Verstand angebracht werden. Sollte sich auch bey der Osterreichischen Cavallerie ein ader anderer Offizier finden, so von Merite wäre und in welchem sonsten was gutes steckt, und welche inclination hätten in Sr.

Königl. Majestät Dienste zu gehen, so soll der Obrist von Bornstedt solche engagiren jedoch muss solches wie gedacht, mit Verstand und guter Vorsicht geschehen, um keine reproche zu haben, als ob man Offiziers aus dem dortigen Dienste debouchiren wolte...“

Az útasításnak egyik pontjából sem lehet arra következtetni, hogy Bornstedt ezredes kiküldetésének politikai háttere lett volna és hogy ő magyar csapatteketet szökésre, Mária Terézia zászlója alól való elpártolásra csábított volna. Az útasítás utolsó pontjának szövegezéséből is világos, hogy Frigyes csupán néhány magyar huszártisztet óhajtott lovasságának kiképzésére loyális úton megnyerni.

Április havában azután a király rendeletére, még egy porosz tábori felcser és egy ügyes rajzoló csatlakozott Bornstedt-hez, utóbbi azzal a rendeltetéssel, hogy a hadseregek helyzetéről és a csaták lefolyásáról vázlatot készítsen.

A porosz volontair-tisztek Bécsbe érkezéséről és fogadtatásáról, Bornstedt április 14-én számolt be részletesen uralkodójának. E szerint őket mindenütt barátságosan fogadták. Dohna gróf vezetésével először Stahremberg gróf, tábornok, főkamarsánál tisztelegtek, aki őket másnap a királynőnek bemutatta. Mária Terézia kegyesen fogadta a poroszokat és örömet fejezte ki, hogy a porosz király az ő személye iránt barátsággal viseltetik. Ezeket az érzelmeket ő is viszonzozza; örül annak, hogy hadseregénél a porosz tiszteket, mint vendégeit üdvözölheti és máris intézkedett, hogy őket mindenütt barátságosan fogadják és támogassák küldetésükben, amihez szerencsét kíván. A küldöttség végül még a királynő férjénél, lotharingiai Ferenc hercegnél is jelentkezett, azután el-
útagott a bajor harctérre.

Az osztrák hadsereget itt lotharingiai Károly vezette. Vele szemben állott a francia hadsereg Broglio tábornagy és a bajor sereg Seckendorf altábornagy alatt. Károly herceg erős támadásra készült. Szándéka volt, a francia és bajor hadseregek közé behatolva, mindegyiket külön-külön megverni. Az első csapást a bajorokra mérte. Május 9-én az osztrák csapatok megtámadták Minuzzi bajor tábornok seregét az Inn partján és Branauu és Simbach mellett teljesen megverték. Károly herceg ezután Broglio tábornok ellen fordult, akinek csapatai az Isar és Duna szögében Deggendorf és Straubing községeket szállották meg. A herceg május 24-én a két helység között átkelt a Dunán és három napi kemény ostrom után rohammal bevette Deggendorfot.

Bornstedt ezredes és tisztjei a hadjáratnak ezekben az eseményekben vettek részt. Az ezredes első megfigyelése az osztrák-magyar hadseregről, nem valami nagyon hizelgő. Még Bécsből jelenti, hogy a magyar hadsereg felszerelése sok tekintetben igen fogyatékos, mert bár a csapatok már a harctéren vannak, podgyászuk, szekereik nagyrésze s igen sok ló, különösen a remondák még mindig Bécsben vesztegelnek s az új lószállítmányok is igen törődött állapotban érkeznek oda s alig használhatók. Elismeri azonban, hogy a csapatok hangulata, különösen a lovasság soraiban, kitűnő és reménykedő, mert úgy értesültek, hogy a francia lovasság igen gyarló, tehát a várható ütközetekben feltétlenül ők (a magyarok) lesznek előnyben.

A simbachi csatáról Bornstedt még az nap este nagyon részletes, hosszú jelentést küldött Frigyesnek. Bajtársaival együtt május 9-én Schärdingbe ért s átadta Frigyes királynak sajátkezű ajánlólevelét Khevenhüller tábornagy osztrák főparancsnoknak, aki azt meleghangú francia levélben megköszönte és megdicsérte a porosz tiszteket az ütközet alatt tanúsított magatartásukért. Bornstedt igen kiemeli Nádasdy tábornok magatartását az ütközetet megelőző csatározásokban. Érdekesen jellemzi azután az osztrák tábornokok között felmerült nézeteltéréseket, akiknek soraiban többen akadtak, porosz szemmel nézve, olyanok, akiknek kevés volt az elhatározóképesége. Dicséri Nádasdy tábornok huszárainak vitézségét, akik vakmerő bátorsággal rohantak neki a fölösszámú bajor lovasságnak még pedig: „... in den stärksten Galop den nur ein Pferd auf der Jagd immer haben kann und mag...“ A bajor lovasok erre megfutottak, amit nyomon követett a gyakorság visszavonulása is.

Jelentésének végén kiemeli Bornstedt, hogy a porosz tisztek a csata alatt, mely több mint 12 óra hosszat tartott, kiválóan viselkedtek s mindenütt jelen voltak, ahol valamit látni lehetett. Egyikük — Friderici kapitány — felsőajkán puskalövéstől meg is sebesült.

Hasonló hosszú részletes jelentést küldött Bornstedt május 29-én is, a deggendorfi győzedelmes csata után. Különösen érdekesen és aprólékos részletességgel ecseteli ennek a hídfővé kiépített községnek ostromát és lesújtó véleménnyel bírálja a francia védősereget, amely az ostrom utolsó mozzanatában minden nagyobb ellenállás nélkül gyáván abbahagyta a harcot.

Egyik jelentésében egy Zitzwitz nevű osztrák dragonyos hadnagyot említ Bornstedt, akinek fivére a porosz hadseregben szolgál és most ő maga is kéri oda való felvételét. Jelenti továbbá, hogy Amon porosz követségi tanácsostól kapott értesítés szerint két magyar huszártiszt, még pedig a Baranyai-huszárezredben szolgáló Babocsay alezredes és a Beleznay-huszároknál szolgált Halász Zsigmond százados, szeretne átlépni a porosz hadseregbe. Frigyes ezt a híradást örömmel vette és június 8-án kelt, titkos írással írott, levelében újból meghagyja Bornstedtnek, hogy keressen ügyes huszártiszteket a porosz hadsereg számára „... damit solche, wann die dortige Campagne geendigt seyen wird, in meine Dienste treten.“

Ebből is kitűnik, hogy Nagy Frigyesnek nem volt célja Mária Terézia seregének gyöngítése a harcok alatt, mert a magyar huszártisztekre csakis a háború befejezte után számított.

Bornstedt ezirányú működésének meg is volt a látható eredménye, mert sikerült neki még az év végéig mintegy 25 osztrák-magyar tisztet toborozni Frigyes számára.⁴

Bornstedt küldetése nem tartott sokáig. Amikor Nagy Frigyes

⁴ *Kienast*: id. munk. 264. lap. Megjegyzem azonban, hogy a Kienast által felsorolt tisztek neveiről ítélve, többségük nem lehetett magyar huszártiszt. Györy, Nagy, Vitéz, Ghillányi, Kőszegi és Malatinszky neven kívül, a többi nevek német vagy szláv eredetre vallanak.

1744-ben a berlini békét megszegve, újból Csehországba tört (II. sziléziai háború), Bornstedt és tisztársai hazautaztak.

Hogy Dohna és Bornstedt működését a bécsi udvar nem jó szemmel nézte, azt megérthetjük. Az udvari haditanács igyekezett Mária Teréziát rábeszélni, hogy akadályozza meg tisztjeinek át-pártolását. De a királynő, úgy látszik, ezt a kérdést nem tartotta olyan fontosnak és veszélyesnek, ami kitűnik abból a rendeletéből, amelyet 1744 május 15-án intézett a hadseregparancsnokokhoz és ezredtulajdonosokhoz s amelyben ezt írja: Nincs szándékunkban bárkit is visszatartani szolgálatunkban, aki megmaradni nem akar. Minden tisztnek, akinek szolgálni nincs kedve, joga van a szolgálatból kiválni, feltéve, hogy ezt kellő időben és megfelelő módon teszi, azaz a hadjárat befejezése után.⁵

Nagy Frigyes megszerette a hadseregében szolgáló magyar tiszteket s többen közülük nemcsak a lovasság szervezése körül, hanem a hadjáratokban is kitűntették magukat. A porosz szolgálatban álló huszártisztek közül leginkább Halász Zsigmond százados tűnt ki, aki átlépése alkalmával ezredesi rangot és egy huszárezredet kapott, amelynek élén Frigyes későbbi hadjárataiban vitézül verekedett. A világháborúelőtti német hadsereg névkönyveiben még mindig találunk néhány magyar nevet, amelynek viselője valószínűleg a nagy porosz király magyar huszárijainak leszármazója volt.

Markó Árpád.

⁵ *Kienast*: i. m. 265. lap.